View metadata, citation and similar papers at core.ac.uk
brought to you by CORE
provided by Kazan Federal University Digital Repository

Шарипов Анвар Магданурович,
д. филол. н., профессор кафедры
татарского языка и литературы,
методики их преподавания НГПУ,
г. Набережные Челны, Татарстан Россия
e-mail: anvar41.41@mail.ru

УДК 81'373

ШАГЫЙРЬ СИРИННЕҢ “АНА” ПОЭМАСЫ

ПОЭМА «МАТЬ» ПОЭТА СИРИНА

THE POEM «MOTHER» OF THE POET SIRIN

Аннотация. Статья посвящена тематическому и идейно-эстетическому анализу неисследованной до сих пор поэмы татарского поэта Сирина Батыршина «Мать». На примере отрывков из произведения раскрывается психологическая драма между матерью и ее сыном, оказавшихся ввиду разделения общества на социальные группы в 1930-х годах на противоположных позициях.

Ключевые слова: татарский поэт, поэма, мать, сын, просьба, улица.

Abstract. The article is dedicated to ideological and aesthetic analysis of poem «Mother» of tatar poet Sirin Batyrshin which hasn't still been researched. On passages examples of the poem there is psychological drama between a mother and her son who were at the opposite positions because of the division of society into groups in 1930s years.

Keywords: tatar poet, poem, mother, son, request, street.

Бүгенге укучыга шагыйрь Сириннең (1896-1969) иҗаты бөтенләй диярлек таныш түгел. Чөнки җәмгыятьтәге гаделсезлекләрне тәнкыйтьләгән өчен аны 1935 елда репрессиялиләр, “халык дошманы” исеме тагып, биш елга Сиблагка озаталар. Кеше ышанмаслык газап-кимсетелүләр белән тулы булган сөрген срогын тутырып кайткач та, гәрчә ул 1957 елда реабилитацияләнгән булса да, аның иҗатын өйрәнүче һәм халыкка җиткерүче булмый. Әмма аның кабатланмас иҗаты XX гасыр татар поэзиясендә үзенчәлекле урын алып тора.

Сирин әдәбиятка 1920 елларда яшьлек ялкыны, революцион пафос белән иҗат иткән шигырьләре белән килеп керә. Аның башлангыч чор иҗаты коммунистлар партиясе идеяләренә чын күңелдән бирелгәнлек, 1917 елгы инкыйлабтан соң яңа, матур, гадел җәмгыять төзүгә тирән ышаныч белән сугарылган. Шагыйрьнең гражданнар сугышы темасына багышланган, күтәренке пафос белән язылган әсәрләре ул елларда бик популяр була. Әмма еллар уза тора һәм әкренләп тышкы яктан кызыл лозунглар белән бизәлгән совет системасының эчендә дә мәкерлелек, алдашу, байлык артыннан куу ятканлыгы ачыклана башлый. Сириннең хөрлек, ирек сөюче бунтарь җаны моның белән килешә алмый һәм аның каләме астыннан бер-бер артлы совет идеологиясенең чын йөзен ача торган әсәрләр туа башлый. “Ана” поэмасы – шагыйрьне репрессияләүгә сәбәпче булган шундый әсәрләрнең берсе. Сирин аны 1934 елда язган.

Әсәр исеменнән соң ук “1931 елда кулак итеп авылыннан куылган бер ананың Казан урамында үз малае белән очрашуы” дигән аңлатма бирелә. Поэманың тулы тексты безгә билгеле түгел, бары НКВД архивында сакланган версиясе генә мәгълүм.

“Социализм җиңә барган саен җәмгыятьтә сыйнфый көрәш тә кискенләшә бара” дигән Сталин күрсәтмәсенең кешеләр арасындагы мөнәсәбәтләрдә ничек чагылуы, нинди каршылык-фаҗигаләр китереп чыгаруы тасвирлана бу поэмада. Сәяси карашларыннан чыгып хәтта ана белән бала икесе ике капма-каршы лагерьда торып калалар. Әсәр нигезендә ана белән бала арасындагы сыйнфый-психологик конфликт ята. Унөч бала тәрбияләп үстергән ананы, ике-өч сыер асрауда гаепләп, кулак дип, өен, барлык мал-мөлкәтен тартып алалар, өеннән куып чыгаралар; ул хәзер шәһәр урамында хәер сорашырга калган. Вакыйга лирик герой, ананың улы исеменнән сөйләнә:

Бераз барсам,
Тагын юл өстендә
Кулын сузган минем үз анам.
Күкрәгенә кыскан яшь баласын:
“Кызган мине, кызган, ди, и, балам!
Унөч бала бергәләп үстегез,
Көн-төн эшләп еллар үттеләр,
Сезнең эшләп тапкын малыгыз өчен
Бүген мине кулак иттеләр”.

Ана үзенең улыннан мәрхәмәтлек сорый. “Әтиегез вафат булды, үлеп котылды” ди. Үзен ничек итеп

кулак ясауларын сөйли:

Бер сыерым бер көн ике булды,
Һәр бозавын карап үстердем.
Ике-өч елдан ике-өч сыер булды. –
Шул сыерлар кулак ителде.

Ананың сүзләрендә шул чордагы курку атмосферасы искиткеч реаль чагылыш таба:

Мин үзем дә сөйләп бирә алмадым,
Башкалар да эчтән тындылар.
Кем дә булса берәү яклап әйтсә,
Кулак ялчысы дип кудылар.
Үз-үзеннән куркып, һәрбер кеше
Кырын карый, белмим нишләргә.
Шул куркулар безды бөтен эшне,
Юк ярдәмчем киңәш итәргә.

Һәм ана, гаҗизлектән, хәер сорашырга мәҗбүр була:

Үз-үземне көчләп суя алмадым,
Килеп бастым урам чатына.
Кызган, бала! Мин сиңа ана бит,
Шул аналык хисе хакына!

Әмма революция идеяләренә нык бирелгән улы әнисенә карата коточкыч рәхимсезлек күрсәтә: үз анасын сыйнфый дошман күреп, аңа ярдәм итүдән баш тарта. Әнисенә болай дип җавап бирә:

Үз-үземне көчлим,
Булдыра алмыйм,
Газапланам, - каты бәрелсәм...
Ачуланма, анам, мин шәфкатьсез,
Мин гаепле – шәфкать иттисәм...
Син “милекче” ана, һәр сүзеңдә
“Вак милек”не сөеп яклыйсың.
Яшьләр коеп, урам чатларында
“Вак буржуа хисе” саклыйсың.
Бер кулак пичәте басылгач,
Үз анам дип сине якласам,
Нәрсә булыр сыйнфый көрәштән,
“Кода-кодагыйлык” ясасам...
Без икебез – ике фронтта,
Канлы кинжал тора арада.
Их, шәфкатьле анам! Сыйнфый көрәш...
Мәрхәмәт юк “дошман ана”га...

Шундый мәрхәмәтсезлек күргән ананың хәле болай сурәтләнә:

Сулыш кызды ана башында,
Шәфкать үлде, шатлык югалды...
Ачу белән уйлар томаланды,-
Күз аллары ямьсез, караңгы.
Өерелеп уйлар бөтерелде,
Өмет яраланды, шул ара –
Күңеле тулды, күздән яшьләр китте...

Ана, каты рәнҗеп, улына болай ди:

Мин алайса, дошманнар үстердем,
Киләчәкне алдан белмәдем...
Ник үстердем сез унөч баланы,
Корсакта чак ник үтермәдем?..
Ник имезәм тагын бу соңгысын,
Дошман булыр, аны үстерсәм...
Ул ашыйсын үзем ашармын,
Беркем белмәс буып үтерсәм...

Ана нишләргә дә белми: аның күңеле бер туңа, бер эри:

...Тагын май күк йомшап китте,
Тәндә вак-вак энәләр йөгерде.
Тагын тирән уйга талды, -

Ниләр күрми бала анасы!..
Кинәт күреп, шашып калды, -
Кулда үлгән... имчәк баласы!..

Шагыйрь ачыргаланып болай ди:

Их, син тормыш! Ник соң болай?!..
Хисләр белән сәүдә итәсең?!..
Бала – ана, туганлык хисләрен
Үтмәс кайчы белән кисәсең?

Әсәр болай тәмамлана:

Күкрәк сөте белән үз гомрендә
Унөч солдат биргән бер ана
Шәфкать эзли көрәш мәйданында,
Яшь баласын кочып җиргә ава...

Лирик герой күңелендә дә хисләр давылы. Ничек эшләсә дә, ул гаепле:

Катып торам үз әнием янында...
Мин - гаепле...
Мин гаепле диктатура алдында...
Мин гаепле, – шәфкать иттисәм…

Шулай итеп, "Ана" поэмасы укучы күз алдына 1930 еллардагы сыйнфый көрәшне, ул көрәшнең никадәр рәхимсез, кешелексез булганлыгын ачып сала. Татар поэзиясе тарихында әлеге рәхимсезлекне бу кадәр тирәнлек белән күрсәткән башка әсәр юк шикелле.

Әдәбият

1. Шәрипов Әнвәр. Йөрәк каны белән язылган…URL http://beznenmiras.ru/197/

Шайдулатова Фансиля Фидаилевна,
аспирант кафедры татарского языка и литературы,
методики их преподавания НГПУ
г. Набережные Челны. Татарстан, Россия
e-mail: fansilya333@mail.ru

УДК 821.512.145

ЗӨЛФӘТ ХӘКИМНЕҢ "ГАЗАП" БӘЯНЫНДА ФӘЛСӘФИ КАТЛАМ

ФИЛОСОФСКИЕ МОТИВЫ В ПРОИЗВЕДЕНИИ "МУКА" ЗУЛЬФАТА ХАКИМА

THE PHILOSOPHICAL MOTIVES IN THE ZULFAT HAKIM'S "TORMENT"

Аннотация. В данной статье рассматриваются философские мотивы произведения З.Хакима "Мука". Также характеризуются образы и использованные автором основные приемы. Основываясь на эти приемы, дается краткий анализ произведения.

Ключевые слова: жанр "бәян", композиция, психологизм, образ "маленького человека", экзистенциализм.

Abstract. There are researches of the philosophical motives in the Zulfat Hakim's "Torment" in this article. The characters and used the basic methods are also characterized. Based on these methods, this story is analyzed.

Keywords: the genre "bayan", the composition, the psychology, the image of the "little man", the existentialism.

З.Хәким – халык арасында язучы-прозаик, драматург, шагыйрь һәм эстрада җырчысы буларак хөрмәт яулаган шәхес. Аның "Җүләрләр йорты", "Карак", "Күрәзәче", "Мин төш күрдем", "Килә ява, килә ява", "Телсез күке", "Бит", "Мылтык" кебек пьесалары, "Легионер", "Гөнаһ", "Курку", "Әүлия кабере", "Агымсуда ни булмас" кебек прозаик әсәрләре әдәбият сөючеләрдә дә, галимнәрдә дә зур кызыксыну уятты. З.Хәкимнең драматургиясе дә, прозасы да күпмедер дәрәҗәдә өйрәнелгән инде. Аның иҗаты буенча Д.Заһидуллина,